

DOCUMENT

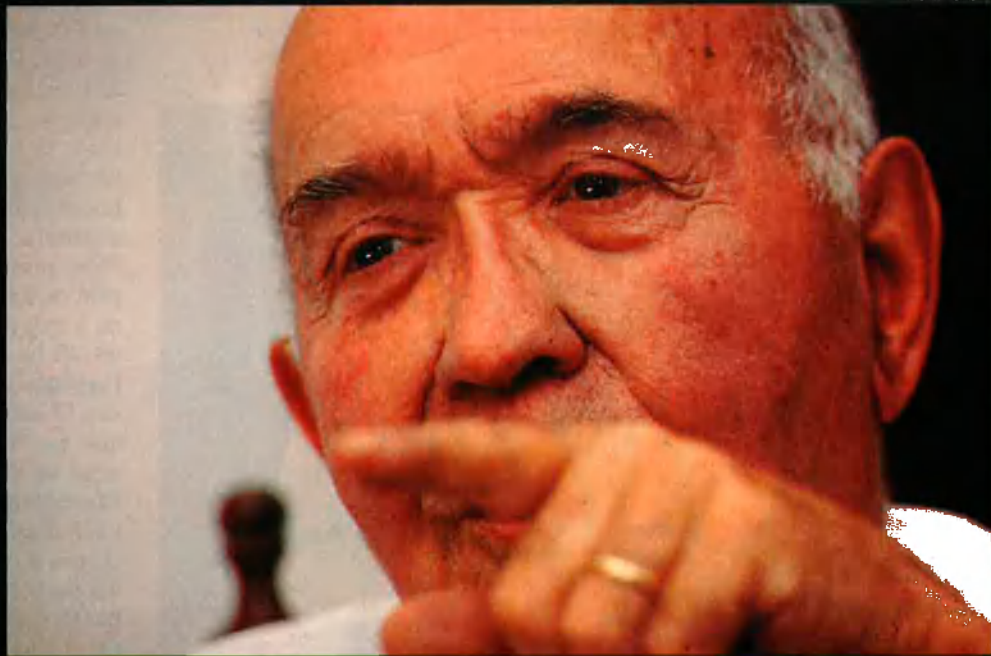
EL DIA QUE COMPAN

YS HAVIA DE CAURE

Decapitar la FAI, exilar Lluís Companys a París i col·locar Joan Casanovas, president del Parlament, a la presidència de la Generalitat. La fulgurant acció, planejada des d'Estat Català i la Conselleria

d'Interior per al 24 de novembre de 1936, fou avortada 'in extremis' per l'entorn de Companys. Un empresari andorrà, ex-col·laborador de Tarradellas, ha reconstruït la història d'un complot que hauria pogut canviar el curs de la guerra.

RICARD CUGAT

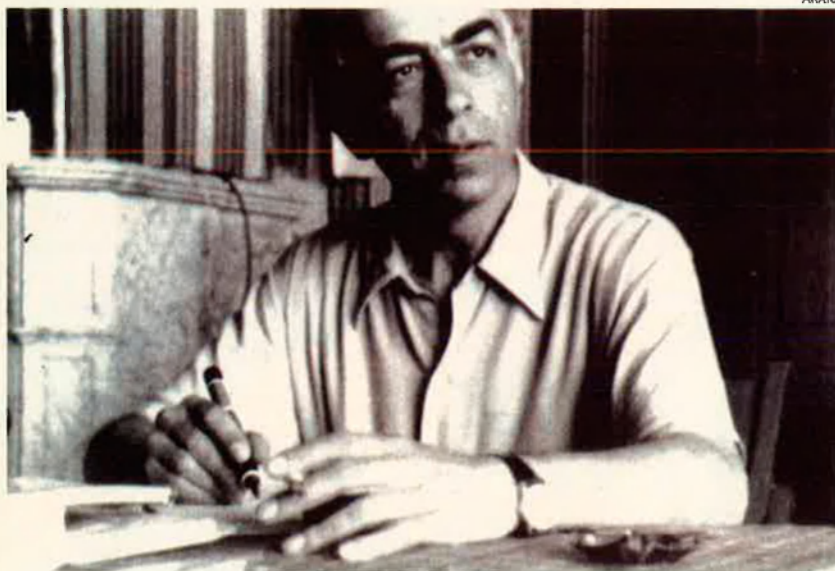
«És tota una història tràgica, aquesta nostra...». La frase posa punt i final a unes quantes hores de conversa, recollida en dues cintes de 90 minuts i algunes pàgines d'anotacions. Jaume Ros s'ha quedat per primer cop en silenci. Momentàniament el seus ulls, plens de vida, espurnejants i enjogassats, perden un punt d'intensitat. La vida d'aquest empresari andorrà ha estat rica i plena: militant d'Estat Català a la Catalunya republicana, espia antifranquista al servei del Govern francès en el primer exili, més endavant empresari pròsper establert a Andorra, i finalment col·laborador directe de Josep Tarradellas des de 1960 fins al seu retorn. Ha viscut, directament o indirecta, però sempre des d'un discret segon pla, esdeveniments principalíssims de la nostra història recent. Ara, ja septuagenari, s'ha decidit a rescatar la memòria viscuda, individual i col·lectiva. Encara que sigui per arribar a la conclusió que ella, la memòria, «és una gran decepció».

Per començar el seu viatge a través d'ell mateix i del país, Jaume Ros ha triat un episodi fosc, brut i misteriós dels inicis de la guerra civil. Una història de traïció, mentida i conspiració que molts volgueren amagar, que fou mal contada i que restà sepultada al calaix dels mals endreços de la historiografia nacional. Ha entrevistat els pocs testimonis que queden en vida, ha visitat hemeroteques interpretant les velades al·lusions que els diaris de l'època van dedicar a l'afer, ha reconstruït dia a dia una setmana molt especial del mes de novembre de 1936. Dels resultats, n'ha

Jaume Ros ha reconstruït un tros d'història de la guerra civil a Catalunya. Nacionalistes radicals complotaren per suprimir el domini dels anarquistes al carrer i substituir Companys per un nou president. En l'horitzó, una Catalunya independent.

fet un llibre, de publicació imminent. Ros ha designat la investigació com “el cas Revertés”, en referència a un dels protagonistes principals de la història. Aquest és el relat del dia que Companys havia de caure.

El context. Novembre de 1936. Fa quatre mesos de la revolta militar, que a Barcelona ha estat avortada des del primer moment. Sobre el paper, el Govern de Catalunya es diu Generalitat i el poder és a mans d'un partit nacionalista, republicà i d'esquerres –l'Es-

ARXIU

querra Republicana– i d'un home escollit democràticament pel Parlament de Catalunya, Lluís Companys. En la pràctica, i el poble ja fa setmanes que ho comprova, el veritable Govern no és la Generalitat ni el president real es diu Companys. El poder –les armes– és a mans del Comitè de Milícies Antifeixistes, un organisme creat pocs dies després de l'inici de la guerra on són presents els partits del Front Popular, els sindicats i la Generalitat. La correlació de forces en el Comitè –anomenat oficialment Junta de Seguretat Interior– és la següent: cinc representants anarquistes (CNT-FAI), dos de la UGT (socialistes), dos del PSUC (comunistes), dos del POUM (trotskistes), tres de l'ERC –un d'ells Josep Tarradellas–, un dels rabassaires i un d'Acció Catalana Republicana (ACR). Res a veure amb la representativitat emanada de les urnes pocs mesos abans. Però molt a veure amb la situació al carrer, totalment dominat pels llibertaris.

Des del comitè, Tarradellas teixeix un entramat privilegiat de relacions i complicitats amb els anarquistes. Aquell mes de novembre ja és ben clar que Companys i Tarradellas han decidit governar amb la CNT-FAI, de bon grat o forçats per les circumstàncies, i que en tot cas els anarquistes estan instal·lats en la

Joan Casanovas, president del Parlament, hauria estat el president de Catalunya en cas que el complot contra Companys hagués reeixit. Casanovas, com a president del Parlament, havia de substituir el president de la Generalitat en cas d'absència o mort d'aquest.

cuina del poder. La mateixa situació es reflecteix en l'organigrama de la Conselleria d'Interior de la Generalitat. Artemi Aiguader (ERC) n'és el conseller, i Andreu Revertés (ERC), el comissari general d'Ordre Públic. Però els altres dos càrrecs d'importància, són ocupats per dos anarquistes: Aurelio Fernández (secretari a la Junta de Seguretat) i Dionisio Eroles (secretari general de Comissaries).

Aquesta és la realitat als despatxos. I al carrer? Deixem pas a Jaume Ros: “El desgavell és total. Els quatre mesos transcorreguts des de l'aixafament de la revolta no han servit per endegar un nou ordre, ni en la seguretat ciutadana, ni tampoc en el camp de l'economia. Els anarquistes van perdent a marxades forçades la credibilitat que en un principi havien pogut acumular. Patrulles organitzades i grups d'incontrolats assassinen indiscriminadament gent de tota condició, fins i tot gent d'esquerra, a més de conservadors i liberals catalanistes. Hi ha assassinats diaris, i a la carretera de l'Arrabassada es recullen cadàvers a cabassos. El caos que han organitzat és tan evident que des de dins de les pròpies files surten veus de descrèdit, com la de Joan Peiró.” Efectivament, aquest és un fragment d'una intervenció pública d'aquest dirigent llibertari el mes d'octubre, a Mataró: “enmig d'un poble desbordat s'han introduït els amorals, els lladres i els assassins per professió i per instint. I s'ha continuat robant i assassinant per a deshonra de la revolució i per a escarni dels que es juguen la vida als fronts de guerra”.

Davant del descontrol anarquista i la incapacitat de la Generalitat per posar-hi aturador, en aquell moment l'única organització que aparenta ser capaç de fer retornar un cert ordre és Estat Català. Un partit molt minoritari però que en pocs mesos havia vist créixer les seves files de forma significativa. La seva estructura militaritzada i el perfil del militants –“gent jove, nacionalista, que es fotia la pistola a la butxaca i estava disposada a tot”, segons descripció del mateix Ros– suplien en part una clara inferioritat numèrica respecte als anarquistes. Els fogosos militants d'Estat Català comproven excitats com cada dia que passa més gent aplaudeix els seus vehicles que circulen per la ciutat amb la bandera estelada. Tot i que els uns i els altres eviten enfrontaments armats directes, les relacions entre la CNT-FAI i Estat Català són més que tenses des de fa temps: el 28 d'abril dos pistolers de la FAI havien assassinat els germans Badia, líders carismàtics del partit independentista. Els llibertaris mai no van perdonar a Miquel Badia la seva actuació com a cap de la policia de la Generalitat abans del 6 d'octubre del 34.

La sensació que “cal fer alguna cosa” no és patrimoni exclusiu d'Estat Català. Entre els

Generalitat de Catalunya

Parc Natural Delta de l'Ebre

ÉS TEU ÉS DE TOTHOM

Vine al Delta. Gaudiràs d'un espai natural únic: la zona humida més gran de

vegetació i la fauna. La presència d'aus, en concret, converteix el Delta de

Mira-t'ho de prop. Submergeix-te en la vida del Delta i desco-

Catalunya i un dels hàbitats aquàtics més importants de la Mediterrània occidental.

l'Ebre en una zona de màxim interès internacional per les seves colònies de cria i el pas d'ocells migratoris hivernants.

breix els seus itineraris i racons secrets. Al Centre d'Informació del Parc Natural disposes de tots els serveis i la informació necessària per gaudir-ne i alhora conservar-lo.

Descobriràs illes fluvials, llacunes d'aigua salada o dolça i platges desertes. Uns paisatges insòlits, plens de vida i amb un valor ecològic de gran magnitud pel que fa a la

Informació:

Centre d'Informació del Parc Natural
L'Aldecona, 22 - 43580 Deltebre - Tel. (977) 48 96 79
Casa de Fusla - Llacuna de l'Eucanyissada
43870 Amposta - Tel. (977) 26 10 22
Oficines de turisme local

El Parc Natural del Delta de l'Ebre és teu i és de tothom. Vine al Delta.

altres partits catalanistes (ERC, ACR, UDC) també es cova un estat d'opinió favorable a un capgirament de la situació. En aquest context, es produeix un fet transcendent. L'1 de novembre té lloc al Price un acte polític nacionalista. Hi parlen, entre d'altres, Joan Torres Picart, secretari general d'Estat Català, i Vicenç Borrell, dirigent del mateix partit. Hi ha paraules molt crítiques amb l'actitud de la Generalitat per tolerar les barrabassades dels anarquistes i compartir amb ells el poder en el Comitè de Milícies Antifeixistes. De sobte, els assistents descobreixen assegut a primera fila Joan Casanovas (ERC), president del Parlament, i l'obliguen a parlar. Dempeus, però sense pujar a l'escenari, Casanovas reclama ordre, disciplina i autoritat, deixant clar el seu desacord amb el Govern català i la situació creada. És aclamat. Els partidaris del capgirament han descobert quasi de casualitat el líder que els faltava. A partir d'aquell moment, el president del Parlament, segurament sense voler-ho, passa a encarnar les esperances del nacionalisme radical. Comença a prendre cos el complot.

El pla. Durant el mes de novembre, les cúpules d'Estat Català i de la Conselleria d'Interior perfilen en secret el cop de força per posar fi al poder dels anarquistes. Seguint la reconstrucció dels fets elaborada per Jaume Ros, el pla, el dissenyen Joan Torres Picart, secretari general del partit independentista, i Andreu Revertés, comissari general d'Ordre Públic, amb el coneixement necessari, però des d'una certa distància, del conseller Artemi Aiguader. Aquest és el nucli de la conspiració. Probablement altres dirigents d'Estat Català n'estaven assabentats en major o menor grau. I en la mesura que el cop planejat necessitava la intervenció d'homes armats,

Primera reunió del consell de la Generalitat al desembre de 1936. Passada la crisi del complot contra Companys, Tarradellas s'erigí en l'indiscutible home fort del Govern de Catalunya. Quan es va fer aquesta foto, Andreu Revertés, ex-comissari d'ordre públic, ja havia estat assassinat. Torres Picart, secretari general d'Estat Català, continuava amagat a la Conselleria d'Interior.

algunes desenes de membres d'Estat Català havien estat alertats que alguna cosa es preparava. No hi ha proves, en canvi, que Joan Casanovas conegués el pla, malgrat ser-ne, com tot seguit veurem, part directament interessada.

Tots els testimonis recollits per Ros coincideixen a assenyalar que el primer pas de l'acció consistia a decapitar la CNT-FAI, amb la detenció i/o execució d'una vintena dels seus dirigents. El segon pas, també segons coincidència general, era forçar la substitució de Lluís Companys en la presidència de la Generalitat. Com? El testimoni d'una persona encara viva, Josep Muixí, ha ajudat Ros a esbrinar-ho. La nit del dia 23 de novembre, Andreu Revertés parla amb Muixí, agent de la policia de la Generalitat, i li ordena que l'endemà al matí sigui a l'aeròdrom de Can Tunis. Li pregunta si parla francès i li diu que haurà de portar en avioneta una persona fins a París. Muixí, però, no arriba a veure el seu misteriós passatger. En lloc d'ell, els que compareixen l'endemà al matí a l'aeròdrom són uns agents de la Generalitat que el detenen i se l'enduen cap a Barcelona, on després de fer-li algunes preguntes el deixen en llibertat. El complot havia estat avortat aquella mateixa matinada.

A la vista d'aquests fets, la conclusió lògica és pensar que els complotats pretenien obligar Companys a pujar a l'avioneta i enviar-lo a París en una mena d'exili forçat. Amb la dimissió –o el cessament, o l'exili– de Companys, el protocol marcava que la presidència de la Generalitat, l'havia d'ocupar el president del Parlament: Joan Casanovas. Els cervells del complot esperaven que l'acció comportés, a mig termini, un replantejament del paper de Catalunya en la guerra civil. La hipòtesi d'una Catalunya sobirana amb suport francès sempre havia comptat en els càlculs dels dirigents d'estat català, que havien arribat a contactar amb el Ministeri de la Marina de l'estat veí amb aquest objectiu. Els primers mesos de la guerra el partit independentista havia organitzat destacaments armats al llarg del Pirineu, en previsió d'una acció secessionista amb suport de les democràcies europees.

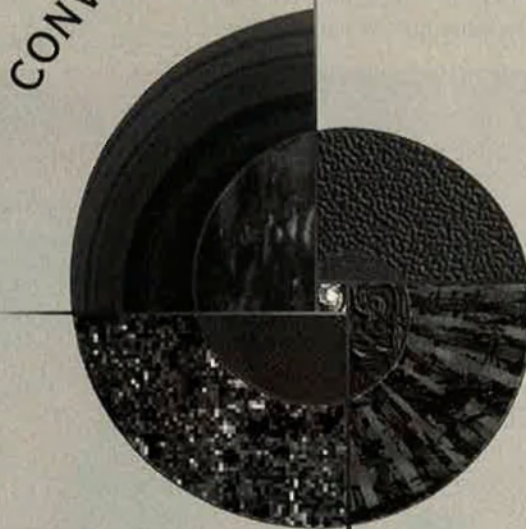
En tot cas, els complotats pensaven que la presidència de Casanovas assegurava la marginació definitiva dels anarquistes dels òrgans de govern del Principat, així com el restabliment d'una política de guerra d'obediència catalana. De fet, pocs dies després de l'inici de la guerra, Casanovas ja havia rebut per dos cops l'encàrrec de Companys de formar govern com a conseller en cap. Totes dues vegades es negà a incloure representants revolucionaris en l'executiu, però no trobà el suport necessari dins el seu propi partit, la qual cosa l'abocà al fracàs.

La desarticulació. El pla de Revertés i Torres Picart, com hem vist, s'havia de posar en marxa el dia 24 de novembre. Però no va arribar a fer ni un pas. Com i per què es va descobrir? Jaume Ros: "No hi ha proves documentals sobre això, però és clar que els conxorxats tenien tots els números per a ser descoberts. Feia setmanes que dirigents i militants d'Estat Català expressaven, en veu alta i sense cap mena de discreció, la necessitat de fer alguna cosa. Només aquest fet ja podia posar en alerta roja l'entorn de Companys i els anarquistes. També cal tenir en compte que Aiguader i Revertés gairebé compartien despatx amb Fernández i Eroles, els dirigents anarquistes de la Conselleria d'Interior. Es pot dir que en una porta hi havia els conspiradors i a la porta del costat les hipotètiques víctimes del complot. Massa proximitat, qualsevol moviment estrany o paraula fora de lloc hauria pogut ser fàcilment detectat. Un altre factor que cal considerar és l'amistat personal que hi havia entre els seguidors de Casanovas i els del duet Companys-Tarradellas. És molt possible que algun seguidor del primer advertís els segons que alguna cosa havia de passar. Costa de creure, d'altra banda, que a Tarradellas li pogués passar per alt un moviment en gestació com aquest. A tot això cal afegir l'habitual imperícia dels nacionalistes catalans per als complots i els cops de força."

Fos com fos, el complot va ser avortat el mateix dia que anava a ser posat en pràctica. Jaume Ros ha reconstruït minuciosament els esdeveniments que segueixen el descobriment del complot. Aquest n'és el relat: el dia 24, a les tres de la tarda, el secretari personal d'Artemi Aiguader truca a la seu central d'Estat Català i diu a Torres Picart que vagi a la Conselleria. Aquest, recelós, s'hi dirigeix en un cotxe conduït per un militant i acompanyat per dos dirigents més: Manuel Talens i Esteve Albert. A Torres Picart, l'esperen en una sala Companys, Aiguader, Aurelio Fernández i Dionisio Eroles. Tarradellas no hi és perquè es troba a València, d'on tornarà urgentment. En aquell moment ja és evident que Artemi Aiguader hi fa un paper poc clar. Potser és ell el traïdor?

Companys interpel·la Torres Picart i aquest, home de caràcter fort, s'enfronta als seus interlocutors. Reconeix l'existència d'un complot i el justifica. Companys té una crisi nerviosa i es veu obligat a allitar-se. Aiguader pren el control de la situació. Torres Picart és obligat a quedar-se a la Conselleria com a única forma de garantir la seva seguretat. Mentrestant, Andreu Revertés ha estat conduït en secret per homes d'Aiguader al castell de Montjuïc, on hi ha com a comandant un amic seu, Miquel Albert, que hi organitza la

CONVOCATÒRIA '95

PREMIS "OMS I DE PRAT"

BEQUES D'INVESTIGACIÓ

VIATGES DE RECERCA A L'ESTRANGER

DOTACIÓ: 4.500.000 ptes.

Informació:

FUNDACIÓ CAIXA DE MANRESA

La Plana de l'Om, 6-1r.

Tel (93) 872 49 76

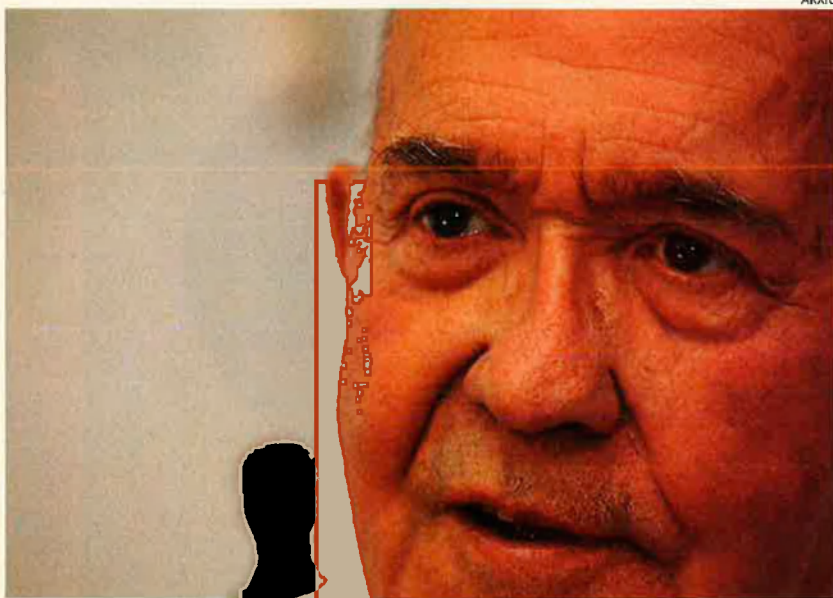
08240 MANRESA

Fundació Caixa de Manresa

columna Macià-Companys. En principi, la conducció de Revertés té per objectiu, igual que en el cas de Torres Picart, garantir la seva seguretat.

Amb Companys al llit, Tarradellas descol·locat, Revertés a Montjuïc i Torres Picart controlat a la seu de la Conselleria, Artemi Aiguader domina la situació. Revertés és destituït i substituït per Martí Rouret. Però malgrat els esforços del conseller per aparentar tranquil·litat, els diaris es comencen a fer ressò de la situació anormal que es viu a la Ge-

neralitat. El públic no té clar què passa. Hi ha confusió sobre els motius del cessament de Revertés. La premsa anarquista parla de l'existència d'un complot i apunta directament contra Estat Català.

Per a l'opinió pública, la situació el 28 de novembre, quatre dies després del desencadenament dels fets, és la següent: el comissari general d'ordre públic ha desaparegut, igual que el secretari general d'un partit polític. No hi ha declaracions oficials sobre el tema. El president Companys està malalt i sembla inhibir-se de l'afer. I Estat Català no para de fer declaracions exculpatòries negant qualsevol participació en cap complot contra Companys. Joan Casanovas, per la seva banda, ha visitat Companys per interessar-se per la seva salut, en un gest que cal interpretar com de suport a la persona del president de la Generalitat, com també de desautorització dels implicats en el complot.

L'interès de la majoria d'implicats de tirar terra al damunt de l'afer comença a operar a partir d'aquest moment. Hi ha una persona, però, que cal eliminar, i és Andreu Revertés. D'una banda els anarquistes, més envalentits que mai, el fan responsable directe del complot i demanen el seu cap. De l'altra, la figura

“El nacionalisme dur sempre paga els plats trencats, el tou s'adapta a la situació política. Aquell mes de novembre, només el nacionalisme dur va intentar alguna cosa per capgirar la situació.”

de Revertés és incòmoda per als qui, de tota manera, han estat implicats o informats del complot i ara volen tancar la seva participació. Revertés, doncs, és l'assumpte pendent.

Què va passar amb ell? Per donar resposta a aquest interrogant, Jaume Ros s'ha basat en el testimoni del cap d'escorta habitual de Lluís Companys, Benet Samper. Testimoni recollit anys després dels fets, a París, per Esteve Albert, un dels membres d'Estat Català que viuen de prop tot l'afer. Segons aquest testimoni, el dia 30 de novembre Revertés fou recollit al castell de Montjuïc i posat en un cotxe per membres de l'escorta personal de Lluís Companys amb la promesa que el conduirien fins a Andorra. Iniciat el camí, Revertés s'adonà que no anaven en la direcció prevista. En aquell moment fou executat per un dels seus acompanyants, de renom “Xatet”. Complint una exigència de la CNT-FAI, els assassins de Revertés feren una fotografia del seu cos sense vida i l'abandonaren a la carretera de Manresa a Calaf. El seu cadàver figura inscrit al cementiri de Martorell, el dia 2 de desembre de 1936. La seva família rebé posteriorment, de mans desconegudes, diversos objectes del difunt.

Postdata. Joan Torres Picart va romandre amagat a la Conselleria d'Interior, sota la protecció d'Artemi Aiguader, durant quatre mesos. Al març de 1937 s'escapà sense l'ajut de ningú. S'amagà a casa la seva germana i d'una amiga cubana. En finalitzar la guerra anà a Cuba.

Joan Casanovas, demòcrata i nacionalista, s'exilià a França després de la victòria feixista. Des d'allà, organitzà serveis d'espionatge antifranquistes amb homes fidels provinents d'Estat Català. Entre ells hi havia Jaume Ros. Morí a Besiers als 51 anys, víctima d'una urèmia, sense poder presenciar la victòria aliada.

Epíleg. “Una cosa que s'ha de dir és que els nacionalistes sempre paguen els plats trencats. El nacionalisme dur paga els plats trencats, el tou sempre s'adapta a la situació política. En aquell moment i en aquella situació, el nacionalisme dur va ser l'únic que va intentar alguna cosa per evitar el desastre. El més fàcil era deixar-se endur per les circumstàncies i pujar-s'hi a cavall, que és el que va fer Tarradellas. Això era el més fàcil.”

Caminem pel Paral·lel. El senyor Ros reflexiona en veu alta, a gravadora passada, sense adonar-se dels joves amb *skate-board* i *walkman* que passen pel seu costat. Al fons, tres xemeneies que dibuixen el perfil d'una època única i irrepetible. D'una Catalunya diferent. “La memòria, amic meu, és una gran decepció.”

Eduard Voltas